

Erik Lindström och hans dagbok

En bondebok i Svärdsjö

av Satu Sundström, SHF

I Svärdsjö hembygdsförenings arkiv finns bland mycket annat en dagbok skriven av Erik Lindström mellan åren 1877 och 1936, alltså under sextio års tid. Erik föddes den 5 april 1857 och dog den 2 december 1936. Det betyder att han var tjugo år då han började föra dagboken. De två första årgångarna av dagboken, 1877 och 1878, är närmast att betrakta som rena kassaböcker, men de innehåller också bland annat sånger och noter. Den sista anteckningen skrev han med darrande hand den 26 november 1936, "mulen och kall och kulen", mindre än en vecka före sin bortgång vid nästan åttio års ålder.

Den anteckningen är signifikativ för hela dagboken. Till stora delar kretsar den nämligen kring vädret. Detta är inte märkligt alls, då väderleken hade – och har också i vår tid av mer eller mindre dramatiska klimatförändringar – stor betydelse för människornas tillvaro. Sitt dagliga liv beskrev Erik ganska sparsamt. Med några ord berörde han vad han har gjort under dagen och vilka han hade träffat, men lika ofta beskrev han bara vädret och utgifter. Vad han tänkte och kände berättade han i det närmaste inte alls.

Erik Lindström bodde i Bengtsheden från sin födelse 1857 till 12 februari 1893, då han var nästan trettiosex år gammal, och i Linghed från 15 juli 1897, då han alltså var fyrtio år, till sin död 1936 och däremellan under fyra års tid i Sandviken i Hosjö. Han var sågverksarbetare, snickare med mera kan man läsa i arkivregistret och dessutom att dagboken tillsammans med bland annat några brev, skänktes till hembygdsföreningen av Erik Lindströms sonson Per Arne Lindström i augusti 1995. Tyvärr har jag inte så stora kunskaper om trakten, släkterna och gårdarna här, som jag skulle vilja ha, och heller inte om hur det var (eller är) att leva på landsbygden i Dalarna. Men jag är säker på att en person – eller gärna flera - med åtminstone någon kännedom om främst lokala förhållanden skulle kunna få ut mycket av Erik Lindströms dagbok och också kunna förmedla detta till andra människor.

Det går nämligen att hitta mycket intressant och roande i dagboken, inte minst för att den täcker en så lång tidsperiod. Jag har inte behövt göra särskilt många nedslag i de handskrivna sidorna för att tycka att jag så smått har börjat lära känna Erik Lindström och den miljö och tid han levde i. Till karaktären måste han ha varit mycket ordningsam och plikttrogen – det förstår man snart. Hans kassaböcker, som fördes månads- och årsvis kan göra vem som helst riktigt avundsjuk – vilken kontroll! Ständigt var han i arbete, hemma och på annat håll. Mot slutet av livet, då krafterna avtog, var han sysselsatt med diverse reparationer och tillverkning av bland annat korgar och fågelstugor.

Bondedagboksprojektet

I slutet av 1970-talet startade det så kallade *Bondedagboksprojektet* under ledning av bland andra Janken Myrdal. Projektet går ut på att skapa ett register över samtliga kända svenska bondedagböcker och att låta skriva av dem för att sedan förvara dem i Nordiska museets arkiv. Där finns idag ett hundratal dagbokssviter från i huvudsak

1800-talet, i avskrift eller kopia. Dessa dagböcker är värdefulla för särskilt historiker och etnologer eftersom de ger ett kompletterande inifrånperspektiv; hur var det att leva på landsbygden för mer än hundra år sedan, beskrivet av en enskild individ? Jag vet faktiskt inte om Erik Lindströms dagbok finns registrerad och kopierad, men det utgår jag ifrån.

Erik Johanssons dagbok

En dagbok, som mycket liknar Erik Lindströms, är skriven av Erik Johansson i byn Hummelbo, i nuvarande Hedemora kommun, Dalarna. Den dagboken finns utgiven. Johan Svenske publicerade den 1987 i en så kallad diplomatarisk, det vill säga bokstavstrogen, utgåva. Det betyder alltså att den är tillgänglig i bokform och något lättare att läsa än Erik Lindströms dagbok. Dennes handstil är visserligen mycket prydlig, men då och då får man ta till förstoringsglasat och ibland händer det att man måste ge upp – det går helt enkelt inte att tyda alla ord. Å andra sidan ger det förstås en alldeles speciell känsla av äkthet att bläddra och läsa i själva den unika dagboken, skriven för hand för så länge sedan.

Småbrukaren Backåkers Erik Johansson skrev nästan dagligen i sin dagbok under åren 1861 – 1914, alltså under femtiotre år. Detta stora material har studerats utifrån flera olika frågeställningar och med olika metoder. Förutom Johan Svenske har Anna Götling, professor i historia vid Höskolan Dalarna, forskat kring dagboken. Hon har också handlett studenter som har studerat den ur skiftande aspekter. Anna Götling har undersökt hur jordbruksteknik introducerades på gården Backåker (*Vardagens teknik: Exemplet Dalarna 1700-1900*, 1991), kvinnoarbetet på gården i en kortare uppsats och villkoren för de äldre på gården (*Att åldras i Backåkers: En mikrohistorisk studie av de äldres levnadsvillkor på en småbrukargård i södra Dalarna 1826-2001*, 2001). Anna Götlings studenter har inom ramen för projektet *Backåkers i Hummelbo: Samhällsförändringar i ett mikroperspektiv*, som genomfördes 1999-2002 vid Höskolan Dalarna, undersökt bland annat kvinnoarbetet, det sociala nätverket, fritiden, kyrkan och barnen genom att koncentrera sig främst på avgränsade perioder. I uppsatsen om kvinnoarbete till exempel, fokuseras på de perioder, som innefattade generationsväxlingar på gården, alltså då svärmor lämnade över ansvaret för hushållet till svärdottern.

Mer om Erik Lindströms dagbok

På liknande sätt skulle man kunna studera Erik Lindströms dagbok, som finns i en kartong i Svärdsjö hembygdsförenings arkiv, och bara väntar på att bli läst och analyserad. Det jag kan säga om dagboken är att Erik skrev i den i stort sett varje dag mellan 1877 och 1936. Den utgörs av handskrivna sidor med relativt lättläst skrift, beroende på vilken penna Erik använde och hans ålder, i tjugo små volymer, oftast med flera år i varje volym. Det huvudsakliga innehållet utgörs, som nämnts, av uppgifter om vädret och dessutom av noggranna noteringar om utgifter och inkomster, alltså en fortlöpande kassabok. Utifrån informationen om väder och ekonomiska förhållanden (till exempel vilka tidningar han betalade prenumeration för och alltså läste) kan man dra intressanta slutsatser, men man får förstås vara försiktig. Förutom kunskaper om samhälleliga förhållanden i stort under den aktuella perioden är det en fördel om man vet något om de sammanhang, som Erik Lindström levde i, till exempel om Bengtsheden under senare delen av 1800-talet och Linghed

under de första årtiondena av 1900-talet och också om hans personliga liv; familj, släkt, grannar, vänner och andra människor, som han nämnde.

Helgfirande

Jag har gjort en enkel studie som exempel. I den har jag valt att titta på vad Erik Lindström skrev varje midsommarafton (midsommarafton och midsommardag) och julhelg (julafton, juldag och annandag jul). Min fråga är helt enkelt vad dagboksanteckningarna berättar om hur dessa helger firades och om det går att spåra något slags förändring under de sextio åren. Nedan gör jag några oregelbundna nedslag. Därefter kommenterar jag något.

Några nedslag

År 1879 arbetade Erik på midsommaraftonen och lät därefter binda in böcker. Midsommardagen och över natten var han med hustru och bror hos Andersers i Toftbyn. En garvaregesäll från Falun drucknade i Bodaviken "nedom Boda qvarn". Erik noterade att "olyckan inträffade genom badning derstädes". På julaftonen detta år lät han sko om hästen. Under juldagen var han både i kyrkan och i baptistkapellet och under annandagen på missionsmöte i Hedsveden.

Under midsommaraftonen 1880 var Erik bland annat med om att släcka en eld i en smedja. Midsommardagen tillbringades i Falun; Wallmans trädgård, Kullen. På julaftonen körde han gödsel, medan juldagen och annandag jul tillbringades hemma; "mitt vistande är i hemmet" är en vanlig formulering i dagboken.

På midsommaraftonen 1882 körde Erik först bark och sedan gick han till Falun och på midsommardagen vidare till Borlänge, Rommehed. Under julaftonen och juldagen noterades vädret. På annandag jul var han i baptisthuset.

År 1891 förfärdigade Erik en brotrapp på midsommaraftonen och fiskade "1 gädda, 12 st Braxnar 1 id m.m smått" i Liljan ("på sjön") under midsommardagens morgon. På julaftonen polerade han gitarren och noterade förstås priset för polityr; 25 öre. Under juldagen var han i missionshuset och annandagen tillbringades hemma.

Fem år senare, på midsommaraftonen 1896, under den period han bodde i Hosjö, Sandviken, var Erik i Falun och bevistade "Midsommarvaka vid Skyttegillet". Dagen efter kl 6.00 på morgonen var han vid stationen och ångbåtsbryggan och på kvällen "vid Näsfolkskolan och åsåg folklekar derstädes". På julaftonen noterades väderleken och utgifter, på juldagen var Erik på julotta i metodistkapellet och på annandagen skriver han om väderleken.

År 1902, då Erik har bott i fem och ett halvt år i Linghed, ägnades midsommaraftonen åt skolagning och därefter familjefest vid majstången och på midsommardagen var Erik med barnen återigen vid majstången. På julaftonen besökte han doktor Hellsing för sina sjuka armar. Under juldagen besöktes missionshuset och under annandagen "Familjefäst i Templet".

En "Familjefäst" besöktes midsommaraftonen 1912, men endast väderleken kommenterades dagen efter. På julaftonen noterades, liksom nästan alla andra dagar, utgifter. Bland andra utgifter, till exempel de en eller två kronor som olika

personer fick, förmodligen i julklapp, nämndes prenumeration av Falu Kuriren, Stockholms Tidningen samt Triumf. Under juldagen var Erik i kyrkan. På annandagen kommenterades vädret.

År 1921 var Erik i Bengtsheden på midsommaraftonens förmiddag och bevistade "fästen å Idrottsplan" på kvällen. Då kom också sonen "Karl Gustav åkande på motorcykel från Gustavs". Under midsommardagen besöktes Erik Larsson i Linghed och återigen "Idrottsfesten". På julaftonen kom Karl Gustav i bilskjuts. Han hade med sig en fiol av choklad, en låda konfekt (jag kan inte tyda vilket slags konfekt), ett dussin äggkoppar med mera som julklappar. Under juldagen och annandagen nämndes endast vädret.

År 1924 utförde Erik diverse arbete i hemmet på midsommaraftonen och nedtecknade utgifter för bland annat ett telefonsamtal till Falun; tio öre. På kvällen kom dottern Tilda från Falun med sin kusin Märta på besök. Midsommardagen tillbringade Erik i hemmet. På julaftonen var han "ända ned till Bengtsheden", besökte doktor Karlberg och lämnade, vid 67 års ålder, en inläga om "pension" till Joh Eriksson i Borgården. På kvällen kom Karl Gustav från Rättvik. På juldagen noterades endast vädret. Under annandagens kväll fick sonen skjuts till Falun och fortsatte därifrån till Rättvik, med tåg får man förmoda. Elin, som jag tror var ytterligare en dotter, for med lastbil hem till Falun (?) på eftermiddagen.

Året efter, 1925, var Erik sjuk under midsommaren med hosta och oregelbunden hjärtverksamhet. På julaftonen noterade han för ovanlighetens skull en känsla: "Träd och mark klädd i härlig julstämning". På juldagen fick han en låda med julpresenter från Tilda i Falun. Annandag jul beskrevs som "lika med föregående dag" vilket syftade på vädret.

1933, då Erik var 76 år, bevistade han för sista gången en midsommarfest vid idrottsplan. Dessförinnan hade han fått besök av dottern Tilda med familj från Borlänge. Under midsommardagen kommenterades endast vädret. På julaftonen kom August, en granne eller vän, med familj och julklappar delades ut. Erik och Elin fick många julklappar, men detta år beskrevs de inte, vilket Erik annars ofta gjorde. På juldagen och annandagen kommenterades endast vädret.

Året därefter, 1934, nämnde Erik endast vädret och utgifter under midsommaren. På julaftonen var han och Elin hos August och Britta och "spisade kvällen" och julklappar delades ut. På juldagen skrev Erik att "Svärdsjön är till en del öppen ännu". Annandagen är "mulen och kall och dyster". "Troligen har sjön snarkatt(?) till". Jag gissar att ordet är ett dialektalt uttryck för "frusit till".

År 1935 kommenterades bara vädret under midsommaren. På julaftonen "var vi hos August på Kvällen då fisken afåts". På juldagen och annandagen noterades väderleken, liksom under midsommaren 1936.

Kommentarer

Generellt verkar det som att midsommarafton och julafton inte uppmärksammades särskilt under de första tjugo åren (midsommarafton; midsommarvaka nämns första gången 1896) respektive mer än fyrtio åren (julafton; hemkväm och julpresent,

förutom pengar, nämns 1920, ordet julafton första gången 1932) då dagboken fördes, utan det var midsommardagen och juldagen som på något sätt firades. På midsommaraftonen och julaftonen arbetade man nämligen som vanligt, men under midsommardagen, juldagen och annandag jul arbetade man inte.

Erik hade inte någon fast tradition vad gäller midsommaren. Ibland vistades han vid "majstången" eller "idrottsplan" och då och då fick han besök av familj och släkt, men lika ofta kommenterade han endast vädret, noterade någon utgift eller en inkomst, och höll sig hemma.

Vad man kan se då man tittar på julen under alla de femtio åren är att Erik under särskilt 1880- och 90-talen och fram till 1914 under juldagen och annandagen flitigt besökte kyrkan, missionshuset, baptistkapellet eller metodistkapellet – och ibland allihop under samma julhelg. Detta avtog så småningom, i takt med den tilltagande sekulariseringen i samhället. Kyrkan och de olika frikyrkorna var, kan man förmoda, viktiga mötesplatser innan större möjligheter att resa öppnades och före exempelvis radions och biografernas intåg. Dock får man anta att Erik som en självklarhet bevistade julottan varje år, trots att han inte skrev detta i dagboken. Den kunde tydligen hållas både i kyrkan, till exempel 1917 då han nämnde detta eller i missionshuset, som 1926, då julottan måste avbrytas eftersom det började brinna i mellanväggen "genom värmeledningsrörens för stränga upphetsning". Överhuvud taget kan man se några av de stora folkrörelsernas stora betydelse under 1800-talets senare del i Erik Lindströms dagbok; frikyrko-, nykterhets- och idrottsrörelserna. Jag har inte sett något om den fjärde stora folkrörelsen från den här tiden, arbetarrörelsen. Men det kan mycket väl finnas anteckningar med anknytning också till den, kanske med koppling till barnen vilka oftast verkade bo i städer som Falun och Borlänge, med tilltagande industrialisering.

Under de senare åren i Linghed kom Karl Gustav, Tilda och Elin, vilka jag antar var Eriks vuxna barn, ofta på besök under julhelgen. De hade med sig julklappar, vilka Erik uppenbarligen glädde sig åt, eller så skickade de gåvor. Ett slags tradition utvecklades under 20-talet (första gången 1922); Erik fick besök av August och Britta, som jag förmodar var grannar eller vänner, på julaftonen, eller så var Erik och barnen eller något av barnen (han skriver "vi") hos dem. Då åt man lutfisk, vilket nämndes 1931, och delade ut julklappar. Detta kan man se som en utveckling mot vad vi upplever i vårt samhälle. Förhållandevis få besöker någon kyrka under julhelgen idag. Istället umgås vi med familj, släkt och ibland vänner och ger varandra julklappar och äter julmat.

Ytterligare en förändring, av ett helt annat slag, men som jag vill nämna, gäller stavningen; "qväll" blir "kväll" och "skrifva" blir "skriva" till exempel. En språkstudie skulle säkert vara intressant att göra.

Inga nyheter kan man kanske tycka, vad gäller mitt exempel på frågeställning ovan om midsommar- och julfirande, utan vad man hade kunnat vänta sig. Detsamma skulle säkert resultatet bli om man undersökte stavningen av till exempel ett urval ord. Men här ser vi en utveckling bokstavigt talat svart på vitt, nedskrivet av en person, som inte föreställde sig att någon skulle kontrollera just detta, mer än sjuttio år efter hans död. Andra studier av dagboken skulle kanske motsäga ett och annat, som enligt vedertagen historieskrivning är ett faktum. Eller kanske hittar man något

tidigare helt okänt eller en uppgift som är om specifik för Svärdsjö. Det är bara att läsa.

Fler axplock ur Erik Lindströms dagbok

Då jag tittade igenom dagboken för att se vad som hände under midsommar- och jultid under alla åren fastnade jag då och då vid allt möjligt annat. Här kommer några axplock, helt slumparutvalda.

Den 31 maj 1891 bevistade Erik majfesten vid Gettorget i Falun. Denna fest har firats sedan 1700-talet. Avbrott har gjorts under olika perioder, men idag lever traditionen – liksom 1891.

I slutet av volymen, som täcker åren 1892-1894 har Erik gjort teckningar av en "negrinna" och en "neger", som visar att han (naturligtvis) inte har sett svarta människor, men hört talas om eller läst om att sådana finns i brev från släktingar, som har emigrerat till Amerika.

Som exempel på vilka arbetsuppdrag Erik fick kan nämnas till exempel "uppsättning af gipsornament vid Rottneby" den 8 juni 1896.

Regelbundet, åtminstone under årtiondena på 1900-talet, noterades när Svärdsjön isbelades och blev isfri, när potatisen sattes, till exempel den 9 maj 1921, och när man kunde skörda och äta den: "den 7 juli åto vi färsk potatis, stora som hönsägg" detta år. Säkert finns andra regelbundet återkommande händelser, som Erik varje år noterade i dagboken.

Den 21 augusti 1922 skrev Erik att dagen innan "seglade en flygmaskin här fram och kastade ut skrifter mot förbudet". Detta syftar på folkomröstningen angående spritdrycker, som Albert Engströms affisch med uppmaningen *Kräfter kräva dessa drycker* har blivit en symbol för.

Då och då kommer roliga ord, som "svinhalka" den 4 januari 1923 och "durrig" (om väderleken) till exempel den 19 maj 1928.

Ibland inträffade dramatiska saker, som till exempel den 6 januari 1923 då nödrop hördes från Svärdsjön. Men faran visade sig vara överstånden då Erik anlände till fiskhandlare Nyström och hans häst på isen.

Den 27 maj samma år, alltså 1923, var Erik på bio i Folkets hus i Falun och såg *Lite gladare om jag får be* och *En hustrus trohet* vilket han betalade 85 öre för. *Gösta Berlings saga* (Greta Garbos genombrottsfilm) såg han den 19 oktober 1924.

Sist i volymen, som täcker åren 1923-1925 kan man läsa: "Frukt och grönsaker innehåller en mycket stor rikedom vitaminer varför ingen bör underlåta att låta dessa ingå i matsedeln så mycket som möjligt. Fiskleverolja och vanlig rå jäst innehåller också synnerligen mycket vitaminer, varför dessa saker ofta rekommenderas till klena personer."

Sist i volymen, som täcker åren 1926-1929, då han alltså var omkring sjuttio år, skrev

Erik:

Min starkhet är hos Gud
För Döden jag ej fasar
Min trygghet är hos Gud
När allting annat rasar

Den 14 oktober 1934 noterade Erik "frost så vattnet frös s. d. seglade en flock tranor eller gäss här förbi på färd från norr till Söder".

Någon sällsynt gång nämnde han en händelse utanför sin egen värld, till exempel den 24 maj 1935: "s.d. förmäldes Kronprinsessan Ingrid med Kronprins Fredrik av Danmark", alltså nuvarande Drottning Margrethes i Danmark, föräldrar.

Den sista mera utförliga anteckningen gjorde Erik den 25 augusti 1936, några månader innan sin bortgång, då han berättade om en dödsolycka på Rävln. Därefter orkade han endast notera vädret och ibland bara veckodagen med alltmer ostadig hand.

Några funderingar

En fråga som jag har ställt mig, då jag har bläddrat i Erik Lindströms dagbok, är om man verkligen kan påstå att den är en bondedagbok. Han var ju inte bonde egentligen, om jag förstår saken rätt. I Anna Götlands *En dagbok berättar*, 2002, som behandlar Backåkers Erik Johanssons dagbok, definieras en bondedagbok så här: "dagböcker förda, framför allt under 1800-talet, av icke-ståndspersoner med anknytning till jordbruk." Utifrån den beskrivningen måste Erik Lindströms dagbok absolut kunna kallas för en bondedagbok.

Jag funderar också över varför dessa dagböcker, bland andra Erik Lindströms och Erik Johanssons, skrevs. Ett självklart svar är att anteckningarna måste ha varit till hjälp i det dagliga arbetet. Erik Lindströms noggranna kassabok bör ha haft en sådan praktisk betydelse. Jag har förstått att det inte alls är ovanligt att föra den här typen av dagbok ännu i denna dag, med noteringar till exempel om när man sätter potatis eller när sjön blir isfri. Det unika med de här två nämnda dagböckerna är att de täcker en så lång period och naturligtvis att de är bevarade. Förmodligen var skrivandet också ett sätt att få utlopp för en intellektuell sida. Jag kan tänka mig att det dessutom efter hand blev till ett slags behov att formulera sig i skrift kring vad som hänt under dagen. Fanns funderingen att någon annan någonsin skulle läsa dagboken? Jag har svårt att tro att Erik Lindström föreställde sig något sådant.

Erik Lindström hade en ganska tydlig struktur i sitt skrivande; vädret, vad han hade gjort under dagen, vilka han eventuellt hade träffat och så utgifter och ibland inkomster. Backåkers Erik Johansson var något mera utförlig i sin dagbok. Jag funderar över vad dessa båda har valt ut att skriva om och också över ordningsföljden. I Erik Johanssons dagbok är det till exempel inte så att händelser som måste uppfattas som mest viktiga nämns först, utan de kan vara insprängda bland flera andra vardagliga händelser. Exempelvis skrev han den 27 september 1866 att han med hjälp, och vilka som har hjälpt honom och hur mycket som har tagits upp, "Börjat taga Potates" och därefter "Lotta tagit mot hushållsbestyret". Det

betyder sannolikt att Eriks hustru har tagit över ansvaret för hushållet efter sin svärmor, Eriks mor, just den dagen, vilket ju var en stor händelse. Detta markerades inte genom att det nämndes först i dagboken och att dagboksskrivaren beskrev sina tankar kring händelsen utan genom att just den meningen är understruken.

Slutkommentar om Erik Lindströms dagbok

Visst är det helt fantastiskt att Erik troget skrev i sin dagbok under så många år och att vi som lever idag har tillgång till den. Här finns intressanta uppgifter om vardagslivet i Svärdsjö från 1877 till 1936 att hämta. Man kan då man undersöker den, som nämns ovan, tematisera så som man har gjort med Backåkers Erik Johanssons dagbok och som mitt exempel visar, alltså fokusera på en specifik fråga och söka svar på den genom att koncentrera sig på till exempel ett år, göra nedslag i vissa år eller en följd av år. Dagboken finns i arkivet och bara väntar på sina läsare.